

Ἡ ὄντολογία τῶν Μέσων Κοινωνικῆς Δικτύωσης καὶ ἡ δυνατότητα διδασχῆς τοῦ Εὐαγγελίου

Σεβ. Μητρο. Ν. Ἰωνίας
κ. Γαβριήλ (Παπανικολάου)*

1. Εἰσαγωγή

Ἡ ἔννοια τῆς ὄντολογίας, ὡς ὁ λόγος περὶ τοῦ ὄντος, ἀποτέλεσε ἀντικείμενο φιλοσοφικοῦ προβληματισμοῦ ἤδη ἀπὸ τὸν ΙΖ' καὶ τὸν ΙΗ' αἰῶνα¹ παρ' ὅλο πὸν ὁ Ἀριστοτέλης εἶχε ἤδη προσδώσει στὴ μελέτη τοῦ ὄντος ἓνα διακεκριμένο περιεχόμενο, μιλώντας γιὰ τὴν ἐπιστήμη τοῦ «ὄντος καθ' ὃ ὡς ὄντος»². Στὸ πλαίσιο αὐτό, διακρίνεται ἡ πρώτη οὐσία, ἦτοι τὸ συγκεκριμένο ὄν, ἀπὸ τὴ δεύτερη οὐσία, ἦτοι τὴν καθολικὴ καὶ γενικὴ διάσταση τοῦ εἶναι. Βεβαίως, τὸ ὄντολογικὸ ἐρώτημα ἀπασχόλησε ιδιαίτερα καὶ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι ἀναζήτησαν τὴν ἀλήθεια τοῦ ὄντος ὄχι ἔξω ἀπὸ τὸν χρόνο καὶ τὴν ὕλη ἀλλὰ ἐν Χριστῷ, ὁ Ὅποιος ἀποτελεῖ τὴν ἀλήθεια τῶν ὄντων, τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ πλήρωμά τους στὰ ἔσχατα³.

* Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Νέας Ἰωνίας, Φιλαδελφείας, Ἡρακλείου καὶ Χαλκηδόνος κ. Γαβριήλ (Παπανικολάου) εἶναι διδάκτωρ Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ διδάκτωρ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Ἰνστιτούτου Διεθνῶς Ἐμπορίου (WTC) τῆς Γενεύης.

1. Βλ. J. Glauberg, *Metaphysica de ente, quae rectius Ontosophia*, editio tertia, Elsevier, Amsterdam, 1664· Ch. Wolff, *Philosophia prima, sive Ontologia, methodo scientifica pertractata, qua omnis cognitionis humanae principia continentur*, Renger, Frankfurt ad Oderam 1729.

2. Ἀριστοτέλους *Μετὰ τὰ Φυσικὰ Γ'*, 1003a21-24, μετάφρ. Ἰω. Θ. Κακριδῆς, ἐκδ. Κάκτος, χ.χ. Ἀθήνα.

3. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Πρὸς Θαλάσσιον τὸν Ὁσιώτατον Πρεσβύτερον καὶ Ἠγούμενον περὶ διαφόρων ἀποριῶν τῆς θείας Γραφῆς*, Ἐρώτησις ΝΔ', PG 90, 514-516: «Ἀλήθεια δὲ φήσας, τὴν μίαν καὶ μόνην αἰτίαν τῶν ὄντων, καὶ ἀρχὴν καὶ βασιλεῖα καὶ δύναμιν καὶ δόξαν, ἐξ ἧς καὶ δι' ἣν πάντα γέγονέ τε καὶ γίνεται».

Ὡστόσο, ἡ ὄντολογικὴ αὐτὴ θεμελίωση ἀναδεικνύει καὶ τὴν οὐσιώδη διαφορὰ μεταξὺ τῆς φιλοσοφικῆς ἀντιλήψεως καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας – καὶ αὐτὸ διότι, ἐνῶ ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἐπιχειρεῖ νὰ προσδιορίσει τὴν οὐσία ὡς ἔννοια καθολικὴ καὶ ἀπρόσωπη, ἡ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση ἀναγνωρίζει ὅτι τὸ πλήρωμα τοῦ ὄντος δὲν ἐξαντλεῖται σὲ ἓναν ἀφηρημένο ὀρισμὸ ἢ σὲ μία ἀπρόσωπη ἔννοια, ἀλλὰ ἐνσαρκώνεται καὶ ἀποκαλύπτεται ἐν Χριστῷ. Ἐκεῖ, ἡ δευτέρη οὐσία τῶν φιλοσόφων μεταμορφώνεται σὲ ἀληθινὴ κοινωνία προσώπων, καθὼς τὸ εἶναι δὲν ὀρίζεται σὲ στατικὴ ὑπόσταση, ἀλλὰ σὲ μία δυναμικὴ σχέση πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὸν πλησίον. Ἔτσι, ὁ Χριστὸς γίνεται ὁ ὀρίζων τῆς ὄντολογίας, ὁ ὁποῖος δὲν ἀκυρώνει τὴ φιλοσοφία ἀλλὰ τὴν ὑπερβαίνει, δίδοντας στὴν ἔννοια τοῦ ὄντος μία σωτηριολογικὴ καὶ ἐσχατολογικὴ διάσταση.

Σήμερα, ὁ ὄντολογικὸς αὐτὸς προβληματισμὸς δὲν περιορίζεται πλέον στὶς παραδοσιακὲς φιλοσοφικὲς κατηγορίες οὔτε ἀναλώνεται ἀποκλειστικὰ στὶς κλασικὲς συζητήσεις περὶ τῆς φύσεως τοῦ ὄντος καὶ τῶν ἰδιοτήτων του, ἀλλὰ ἐπεκτείνεται καὶ στὸν ψηφιακὸ κόσμο. Ἐκεῖ, τὸ εἶναι τῶν Μέσων Κοινωνικῆς Δικτύωσης δὲν συνιστᾶ ἀπλῶς μία τεχνολογικὴ πλατφόρμα ἢ ἀπλῶς ἓνα σύνολο ἀλγοριθμικῶν λειτουργιῶν, ἀλλὰ συγκροτεῖται ὡς ἓνας νέος ἀνθρωπολογικὸς τόπος, ὅπου ὁ ἄνθρωπος καλεῖται νὰ διαμορφώσει ταυτότητα, νὰ ἀναζητήσῃ ἔκφραση, νὰ ἐπιβεβαιώσει τὴν κοινωνικὴ του παρουσία καὶ νὰ συνάψῃ σχέσεις πού, καίτοι εἰκονικὲς, ἐπηρεάζουν τὴν πραγματικὴ του ζωὴ.

Πράγματι, μέσα στὸ ψηφιακὸ αὐτὸ πεδίο, ἡ ἐμπειρία τοῦ εἶναι ἀποκτᾶ μία νέα διάσταση. Ἡ προσωπικὴ ὑπόσταση προβάλλεται μέσα ἀπὸ συγκεκριμένους ἢ καὶ προσεκτικὰ ἐπιλεγμένους εἰκόνες, βίντεο, λέξεις ἢ καὶ σύμβολα, ἐνῶ ἡ κοινωνικότητα μεσολαβεῖται ἀπὸ ἀλγορίθμους, πού καθορίζουν τί θὰ δοῦν καὶ πῶς θὰ ἀντιδράσουν οἱ ἄλλοι. Ἡ ἀλήθεια ὁμῶς τῶν σχέσεων αὐτῶν κρίνεται ἀπὸ τὸ κατὰ πόσον ὑπηρετοῦν τὴν πραγματικὴ κοινωνία προσώπων ἢ μένουν περιορισμένους σὲ εἰκονικὲς μορφὲς ἐπικοινωνίας. Γιὰ τὸν λόγο λοιπὸν αὐτόν, ἡ ὄντολογία τοῦ ψηφιακοῦ εἶναι δὲν μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπισθεῖ ἀπλῶς ὡς μία τεχνολογικὴ καινοτομία, ἀλλ' ὡς μία νέα καὶ ἄκρως σημαντικὴ πρόκληση γιὰ τὴ φιλοσοφία, τὴ θεολογία καὶ τὴν κοινωνιολογία.

Είναι γεγονός ότι η ψηφιακή παρουσία επιτρέπει μία ατέρμονη δυνατότητα αυτο-κατασκευής και αυτο-παρουσίασης, ταυτοχρόνως δὲ δημιουργεί τὸν κίνδυνο μιᾶς ἐπιφανειακῆς καὶ κατακερματισμένης ταυτότητας, ὅπου τὸ εἶναι ὑποκαθίσταται ἀπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ φαίνεσθαι. Στὸ σημεῖο ὅμως αὐτὸ ἀναδεικνύεται ἓνα βαθύτερο ἐρώτημα: Πῶς ὁ ἄνθρωπος θὰ μπορέσει νὰ διατηρήσει τὴν ἀλήθεια τῆς ὑπάρξεώς του σὲ ἓναν κόσμο, ὅπου ἡ ὑπαρξιακὴ του πραγματικότητα ὑποβάλλεται συνεχῶς στὴν κρίση, στὶς ἀντιδράσεις καὶ στὴν ἀποδοχὴ ἢ στὴν ἀπόρριψη τῶν ἄλλων μέσα ἀπὸ ἓνα ψηφιακὸ βλέμμα;

Βεβαίως, τὸ ἐρώτημα αὐτὸ φανερώνει σαφῶς ὅτι ὁ ψηφιακὸς κόσμος δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἀπλῶς ὡς ἓνα ἐξωτερικὸ περιβάλλον ἀλληλεπιδράσεως ἀλλ' ὡς μία νέα ὄντολογικὴ συνθήκη, ἡ ὁποία μετασχηματίζει, κατὰ τρόπο ριζικὸ, τὴν ἔννοια τῆς παρουσίας καὶ τῆς σχέσεως. Ὁ ἄνθρωπος ζεῖ πλέον σὲ μία συνθήκη διαρκῶς διαμεσολαβούμενη ἀπὸ τὴν τεχνολογία καὶ ἡ πρόκληση γιὰ τὸν σύγχρονο στοχασμὸ εἶναι νὰ ἀναδείξει τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο ἡ ἀλήθεια τοῦ εἶναι δύναται νὰ ὑπερβεῖ τὸν πειρασμὸ τοῦ εἰκονικοῦ ἢ καὶ ἀπατηλοῦ φαίνεσθαι, διαφυλάσσοντας τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴ βαθύτερη προοπτικὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Συνεπῶς, οἱ ψηφιακὲς πλατφόρμες τῶν Μέσων Κοινωνικῆς Δικτύωσης δὲν ἀποτελοῦν ἀπλῶς τεχνικὰ ἐργαλεῖα ἐνημέρωσης ἀλλὰ ἀναδεικνύονται σὲ νέους χώρους ὑπάρξεως, ἐπικοινωνίας καὶ ταυτότητας. Τὸ κρίσιμο ὅμως ἐρώτημα –ποὺ τίθεται καὶ πάλι– ἀφορᾷ τὸ πῶς οἱ χώροι αὐτοὶ μποροῦν νὰ μεταμορφωθοῦν ὄχι μόνον σὲ τοπία ἀγορῶν ἢ σὲ πλατφόρμες πληροφόρησης, ἀλλὰ σὲ δυναμικὰ πεδία μαρτυρίας καὶ διδασχῆς τοῦ Εὐαγγελίου.

1. Ψηφιακὴ ὑπαρξὴ καὶ ταυτότητα

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὰ παραπάνω, στὸν ψηφιακὸ κόσμο ἡ παρουσία τοῦ ἀνθρώπου δὲν περιορίζεται στὸν φυσικὸ του βίον, ἀλλὰ ἐπεκτείνεται σὲ ἓναν ψηφιακὸ τόπο, ὅπου ἡ ταυτότητά του καταγράφεται, προβάλλεται ἢ καὶ ἀναπαρίσταται. Ἡ λεγόμενη αὐτὴ ψηφιακὴ ταυτότητα λειτουργεῖ ὡς μία προέκταση τῆς προσωπικῆς ὑπάρξεως, καὶ

τοῦτο, ὄχι μόνον ὡς ἀνταλλαγή προσωπικῶν δεδομένων ἀλλὰ καὶ ὡς μία εἰκονικὴ πραγματικότητα τοῦ προσώπου. Ἀναμφίβολα ὁμῶς ἀνακύπτει ὁ κίνδυνος μιᾶς ἐσωτερικῆς διασπάσεως, ἥτοι ἀνάμεσα στὴν πραγματικὴ ζωὴ τοῦ προσώπου καὶ στὶς πολλαπλῆς ψηφιακὲς ἐκφράσεις τοῦ εἶναι.

Πράγματι, ἡ διάσπαση αὐτὴ ὑποδηλώνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐνδέχεται νὰ ἀναζητῆ τὴν ἐπιβεβαίωση τοῦ εἶναι του ὄχι πλέον στὴν ἀληθινὴ κοινωνία τῶν προσώπων, ὅπου ἡ ὑπαρξὴ θεμελιώνεται στὴν ἀμοιβαία ἀναγνώριση καὶ τὴν ἀνιδιοτελεῖ κοινωνία τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ σὲ εἰκονικὰ κατασκευάσματα σχέσεων καὶ στὶς λεγόμενες ἀλληλεπιδράσεις τῶν Μέσων Κοινωνικῆς Δικτύωσης, ἐκεῖ ὅπου ἡ ἀξία τοῦ προσώπου μετρεῖται μὲ ὄρους ἐπίδοσης, προβολῆς ἢ χρησιμότητας. Ἔτσι, ὁ ἄνθρωπος ἐγκλωβίζεται σὲ ἕναν φαῦλο κύκλο αὐτοαναφορικότητας, ζητώντας τὴν ταυτότητά του ὄχι ὡς κληθεῖσα σὲ σχέση καὶ κοινωνία ἀλλὰ ὡς κατασκευάσμα ἐπιθυμιῶν καὶ ἐπιλογῶν. Ἔτσι, ἡ προσωπικὴ του ταυτότητα ἐκτίθεται στὴν πιθανότητα συνεχῶν ἀνακατασκευῶν, ἀνάλογα μὲ τὰ πρότυπα καὶ τὰ μοντέλα ποὺ ἐπιβάλλει ὁ ψηφιακὸς πολιτισμὸς, δημιουργώντας συνάμα μία ψευδαίσθηση αὐτονομίας ἢ καὶ αὐτοπροσδιορισμοῦ, ἀποκομμένη ἀπὸ τὴν ἐνσώματη καὶ κοινωνικὴ διάσταση τῆς ὑπάρξεως.

Στὸ πλαίσιο αὐτό, ἡ Ὀρθόδοξη θεολογία ὑπενθυμίζει ὅτι τὸ πρόσωπο δὲν ταυτίζεται μὲ τὴν εἰκόνα ποὺ ὁ ἄνθρωπος προβάλλει οὔτε ἡ ἀξία του ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ κυρίαρχα κοινωνικὰ πρότυπα, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀληθινὴ σχέση ποὺ ἀναπτύσσει μὲ τὸν Θεὸ καὶ τὸν πλησίον. Ὁ ἄνθρωπος γίνεται πρόσωπο, ζητώντας τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν ἐλευθερία, μέσα ἀπὸ τὴν ἀγαπητικὴ σχέση μὲ τὸν ἄλλον, ζώντας καὶ δρώντας ἐλεύθερος ἀπὸ «κάθε προκαθορισμό» σὲ τέτοιο μάλιστα σημεῖο ἐλευθερίας, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ ἐπιλέγει ἀκόμη καὶ τὴν «οὐσιαστικὴ του ἀνυπαρξία»⁴. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος γράφει χαρακτηριστικά: «ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυσται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ»⁵. Συνεπῶς, ἡ πραγματικὴ ταυτότητα τοῦ πιστοῦ δὲν ἀναδύεται σὲ ἕναν ψηφιακὸ καθρέπτη ἀλλὰ φανερώνεται μέσα ἀπὸ τὴν κοινωνία μὲ τὸν Ἴδιο τὸν Χριστό. Ἐκεῖ βρίσκεται τὸ πλήρωμα τῆς ὑπάρξεως, ἡ ἀληθινὴ ἐλευθερία τοῦ προσώπου καὶ ἡ

4. Θ. Ζιάκας, *Ἡ ἔκλειψη τοῦ ὑποκειμένου*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2001, σ. 115.

5. Κολ. 3, 3.

άποφυγή της άσφυκτικής ἐγκλωβίσεως στις αναρίθμητες και συχνά αντιφατικές εικονικές αποτυπώσεις του.

2. Σχέση και ύπαρξιακή διάσταση

Είναι γεγονός ότι η ὄντολογία τῶν Μέσων Κοινωνικῆς Δικτύωσης θεμελιώνεται στὴν ἰδέα τῆς σχέσεως καὶ τῆς δικτυώσεως. Ὁ ἄνθρωπος-χρήστης ἐπιζητεῖ νὰ εἶναι συνεχῶς ἐνεργός, ἤτοι σὲ μία διαρκῆ σύνδεση, ἀναζητώντας διακαῶς τὴν ἐπιβεβαίωση τῆς ὑπάρξεώς του, ταυτόχρονα δὲ καὶ τὴν ἐπικοινωνία του μὲ ἄλλους. Ὡστόσο, ἡ δυνατότητα ἢ καὶ ἡ βούληση νὰ βρισκεται κανεὶς ἀδιαλείπτως συνδεδεμένος δημιουργεῖ μία ψευδαίσθηση διαρκοῦς κοινωνικότητας καὶ ἐπικοινωνίας, ἀλλ' ὅμως ἡ πραγματικότητα τῶν ψηφιακῶν σχέσεων παραμένει συχνά ἐπιφανειακή, ἀποσπασματική καὶ στιγμιαία. Μέσα λοιπὸν σὲ αὐτὴν τὴν ψηφιακὴν διάσταση, τὸ πρόσωπο κινδυνεύει νὰ ἀποδομηθεῖ σὲ ἓνα «προφίλ», καὶ ἡ ἀληθινὴ κοινωνικὴ σχέση μετατρέπεται σὲ μία ἀπλὴ «ἐπαφή», σὲ “follower” ἢ σὲ “like”, ἀποστερώντας τὸ ὑπαρξιακὸ βᾶθος τῆς προσωπικῆς δεσμεύσεως ποὺ χαρακτηρίζει τὸν ἄνθρωπο.

Σύμφωνα ὅμως μὲ τὴν ὀρθόδοξη διδασκαλία, ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξη δὲν ὑφίσταται αὐτοτελῶς, ἀλλὰ θεμελιώνεται, βρίσκει νόημα καὶ αὐτογνωσία, στὴν κοινωνία μὲ τὸν Θεὸ καὶ τὸν πλησίον, στὸ ἐπίπεδο πάντοτε τῆς εὐαγγελικῆς ἀγάπης. Ἡ Ἐνανθρώπηση τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἐπιβεβαίωσε τὴ θεολογικὴ αὐτὴ διάσταση τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, ἡ ὁποία σχετίζεται μὲ τὴν ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐπικοινωνεῖ καὶ νὰ διαλέγεται μὲ τὸν Θεό, ἀλλὰ καὶ νὰ μετέχει σὲς ἄκτιστες ἐνέργειές Του.

Ἄλλωστε, αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος ποὺ κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ κατέχει τὴν ἀνώτατη θέση μέσα στὸ κτιστὸ σύμπαν καὶ νὰ ἀποτελεῖ ἡ δική του ζωτικὴ καὶ ζωαρχικὴ ἀνέλιξη τὸ κλειδὶ τῆς ἀνέλιξης, ἐξέλιξης καὶ ἐπέκτασης τοῦ σύμπαντος κόσμου⁶. Ἔτσι, ἡ ἀληθινὴ ὄντολογία τοῦ προσώπου ἀποκαλύπτεται μόνο στὴ σχέση, ὅπου ἡ ἀγάπη γίνεται

6. Γ. Δράγας, «Θεολογία καὶ Ἐπιστήμη: Ἡ Ἀνθρωπικὴ Ἀρχή», *Ἀντίφωνο*. βλ. ἰστότοπο: <https://antifono.gr/θεολογία-και-επιστήμη3a-η-ανθρωπική-αρχή/>.

ἀποτέλεσμα ἀλληλοδομῆς καὶ ἀμοιβαιότητος. Ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς διδάσκει μὲ σαφήνεια: «ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις»⁷, ἐπισημαίνοντας ὅτι τὸ κριτήριό τῆς πραγματικῆς ὑπάρξεως δὲν ἔγκειται στὶς πολλαπλῆς ἐπαφές καὶ τὴν εἰκονικὴ παρουσία, ἀλλὰ στὴν ἔμπρακτῃ ἀγάπῃ καὶ τὴν προσωπικὴ κοινωνία.

Ἔτσι, ἡ ἀληθινὴ ὄντολογία τοῦ προσώπου φανερώνεται μέσα ἀπὸ τὴ ζωντανὴ ἐμπλοκὴ στὴν κοινότητα, ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ στὴν ἀλληλεγγύη καὶ στὴν κοινὴ προσευχὴ, καὶ δὲν ἐξαντλεῖται σὲ ἓναν ψηφιακὸ καθρέπτη. Ὑπὸ τὸ πρῖσμα αὐτό, ἡ ψηφιακὴ παρουσία δύναται νὰ λειτουργεῖ ὡς ἐργαλεῖο ἐπικοινωνίας, πληροφόρησης ἢ καὶ διδασκαλίας, ἀλλ' ὅμως ἡ ὄντολογικὴ τῆς δύναμη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ δυνατότητα νὰ ἀναδεικνύει τὴν ἀληθινὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεὸ καὶ τοὺς ἄλλους, καὶ νὰ μὴ μένει σὲ ἐξωτερικές, ἐπιφανειακές καὶ στιγμιαίες ἐπικοινωνίες, οἱ ὁποῖες ἀπογυμνώνουν τὸ πρόσωπο ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ παρουσία του.

Ἄλλωστε, ἡ ψηφιακὴ παρουσία δὲν δύναται νὰ ἀντικαταστήσει τὴ σωτηριολογικὴ διάσταση τῆς ὑπάρξεως. Ἡ πραγματικὴ κοινωνία προσώπων, ἡ συμμετοχὴ στὴν κοινὴ λατρεία, ὡς καὶ ἡ μετοχὴ στὰ ἱερά Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, ἀποτελοῦν τὴν ἀληθινὴ ὑπόδομή τῆς ὄντολογίας τοῦ πιστοῦ. Στὸ μυστήριο δὲ τῆς θείας Εὐχαριστίας, γιὰ παράδειγμα, ὁ χρόνος καὶ ἡ μνήμη μεταμορφώνονται σὲ σωτηριολογικὴ ἐμπειρία, καθιστώντας τὴν ὑπαρξιακὴ διάσταση ζωντανὴ καὶ λειτουργικὴ καὶ ὄχι ἀπλῶς δεδομένη ἢ ἐγγεγραμμένη. Ἐν τούτοις, ἡ ψηφιακὴ κοινωνία, ὅσο κι ἂν διευκολύνει τὴν ἐπικοινωνία καὶ τὴ διάδοση τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου, ἀπομένει ἀσώματη καὶ στιγμιαία, γι' αὐτὸ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδώσει τὸ πλήρες νόημα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀληθινῆς σχέσεως πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὸν πλησίον.

Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτή, ἡ χρῆση τῶν Μέσων Κοινωνικῆς Δικτύωσης μπορεῖ νὰ ἀναδειχθεῖ ὡς ἓνας ἀποτελεσματικὸς χῶρος πνευματικῆς διδασχῆς, ἐκκλησιαστικοῦ διαλόγου καὶ ἀνθρωπολογικοῦ προβληματισμοῦ, μόνον ὅταν ἐντάσσεται σὲ μία συνολικὴ καὶ ἐνοποιημένη θεώρηση τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία λαμβάνει σοβαρὰ ὑπ' ὄψιν τὴν ἐνσώματη καὶ κοινωνικὴ διάσταση τῆς ὑπάρξεως καὶ δὲν περιορίζεται σὲ ἐπιφανειακές ἐπικοινωνίες ἢ σὲ στιγμιαίες ψηφιακές ἐπαφές. Ὑπὸ τὴν ὀρθόδοξη

7. *Ιω.* 13, 35.

λοιπόν αυτή θεολογική προοπτική, ή ψηφιακή σχέση δεν λειτουργεί ως αὐτοσκοπὸς ἀλλὰ μετατρέπεται σὲ ἀποτελεσματικὸ ἐργαλεῖο, ἦτοι σὲ μέσο γιὰ τὴν ἀληθινὴ κοινωνία τοῦ προσώπου μὲ τὸν Θεὸ καὶ τὸν πλησίον, ἐνισχύοντας συνάμα τὴ δυνατότητα νὰ ἀναδειχθεῖ ἡ πραγματικὴ ἀγάπη, ἡ ἀμοιβαιότητα καὶ ἡ πνευματικὴ συνοχή, ἀπέναντι σὲ μία τάση ἀποξένωσης ἢ ἐπιφανειακῆς σχέσεως, ποὺ συχνὰ χαρακτηρίζει τὸν ψηφιακὸ χῶρο.

Μὲ τὴ χρήση αὐτῆ, ὁ χρήστης δύναται νὰ ἀξιοποιήσει τὴν τεχνολογία, μὲ σκοπὸ τὴ διάδοση τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου, τὴν καλλιέργεια οὐσιαστικοῦ διαλόγου καὶ πνευματικῶν συζητήσεων, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῆς κοινότητας. Καὶ αὐτὸ πάντοτε στὸ πλαίσιο ποὺ ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ ἀλήθεια τοῦ εἶναι δὲν περιορίζεται σὲ ψηφιακὰ προφίλ καὶ σὲ στιγμιαῖες ἐπαφές, ἀλλὰ παραμένει πάντοτε ἐγκλωβισμένη στὴ βιωμένη ἐμπειρία τῆς προσωπικῆς κοινωνίας μὲ τὸν Θεὸ καὶ τὸν πλησίον, ὅπου ἡ ἀγάπη καὶ ἡ μετοχή στὴν κοινὴ θεία λατρεία δημιουργοῦν τὴ βásiμη ὑπόσταση καὶ τὴν ὄντολογικὴ ἀκεραιότητα τοῦ προσώπου.

3. Χρόνος καὶ ἀνάμνηση

Τὰ Μέσα Κοινωνικῆς Δικτύωσης διαμορφώνουν μία νέα ὄντολογία τοῦ χρόνου, ἢ ὁποία ἀναπαράγει ἓνα καθεστῶς αἰώνιου παρόντος. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος κινεῖται μέσα σὲ μία συνεχῆ ροὴ δεδομένων, ἢ ὁποία χαρακτηρίζεται ἀπὸ μία ταχύτατη καὶ ἄμεση ἐνημέρωση, καθὼς καὶ ἀπὸ μία ἀδιάκοπη παροντικὴ ἐγρήγορηση. Ἡ ἐμπειρία τοῦ χρόνου ἀποσπᾶται ἀπὸ τὴν ἱστορικότητα, ἀφοῦ ἡ μνήμη ἢ ἡ ἀνάμνηση παύει νὰ λειτουργεῖ ὡς ἐσωτερικὸς μηχανισμὸς νοηματοδότησης, μὲ συνέπεια νὰ μετασχηματίζεται σὲ ἀπλὴ ψηφιακὴ ἀποθήκη πληροφοριῶν, χωρὶς καμμία ἐσωτερικὴ ἐπεξεργασία ἢ προσωπικὴ ἐμβάθυνση. Ὑπὸ τὸ πρίσμα αὐτό, ὁ χρόνος συρρικνώνεται στὸ ἐφῆμερο, ἀποστερούμενος τῆς δυναμικῆς σχέσεώς του μὲ τὸ μέλλον καὶ τοῦ νοήματος τῆς προσδοκίας. Ἔτσι, ἡ ἀπουσία προοπτικῆς ὀδηγεῖ σὲ μία ὑπαρξιακὴ τυποποίηση, καθὼς τὸ παρὸν καθίσταται πλέον ἓνας αὐτάρκης καὶ διαχειριστικὸς χρόνος, δίχως ἀναφορὰ σὲ μία ἐσχατολογικὴ ἢ καὶ σωτηριολογικὴ διάσταση.

Ὅστόσο, ἡ χριστιανικὴ ἀντίληψη τοῦ χρόνου, ἀντιδιαστελλόμενη πρὸς τὸ ψηφιακὸ φαινόμενο, ἀναγνωρίζει ὅτι ὁ χρόνος –καίτοι κτιστὸς καὶ σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν ἄκτιστο καὶ ἀπέραντο Θεό, ὁ ὁποῖος ὑπερβαίνει τὴν ἱστορία («Ἰησοῦς Χριστὸς ἐχθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτός, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας»)⁸– βρῖσκει τὸ ἀληθὲς περιεχόμενό του μόνο σὲ σχέση πρὸς τὴν προοπτικὴ τῶν ἐσχάτων. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ὑπογραμμίζει ὅτι «παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου»⁹, διδάσκοντας ὅτι ὁ παρῶν αἰῶνας δὲν ἀποτελεῖ τὸ τέλος ἀλλὰ μία μεταβατικὴ ὁδὸ πρὸς τὴν ἐσχατολογικὴ πληρότητα. Στὸ πλαίσιο αὐτό, ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, καίτοι φαίνεται ὅτι παραμελεῖ τὸν κτιστὸ χρόνο ἐπικεντρώνοντας τὴν προσοχὴ του στὴν αἰωνιότητα, ἐν τούτοις θίγει τὸ θέμα τῶν χρονικῶν ιδιοτήτων τοῦ θείου, ὑπογραμμίζοντας ὅτι ὁ Θεὸς δὲν μπορεῖ νὰ συσχετισθεῖ μὲ τὸν περιορισμένο γήινο χρόνο, καθὼς τὸν ὑπερβαίνει, τονίζοντας χαρακτηριστικὰ: «Θεὸς ἦν μὲν αἰεὶ, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται μᾶλλον δὲ ἔστιν αἰεὶ. Τὸ γὰρ ἦν, καὶ ἔσται, τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου τμήματα, καὶ τῆς ῥευστῆς φύσεως· ὁ δὲ ὢν αἰεὶ»¹⁰.

Συνεπῶς, ἡ ἀνάμνηση δὲν λειτουργεῖ ὡς στατικὴ ἀνάκληση γεγονότων, ἀλλὰ ὡς δυναμικὴ μετοχὴ στὴν ἱστορία τῆς θείας οἰκονομίας. Χαρακτηριστικὸ δὲ παράδειγμα συνιστᾷ τὸ θεοσύστατο μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, ὅπου ἡ ἐντολὴ «τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν»¹¹, ἀναδεικνύει τὴν ἀνάμνηση ὡς ἐνεργὸ γεγονός καθαγιασμοῦ τοῦ χρόνου. Ἡ λειτουργικὴ ἀνάμνηση μεταμορφώνει τὸ παρὸν καὶ τοῦ προσδίδει ἕναν σωτηριολογικὸ χαρακτήρα, ἐγκαθιστώντας ἕναν διάλογο μεταξὺ παρελθόντος, παρόντος καὶ ἐσχάτου μέλλοντος.

Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπο, ἡ χριστιανικὴ θεώρηση ἀνασυνθέτει τὴν ἀνθρώπινη ἐμπειρία τοῦ χρόνου, ὅχι ὡς μία ἀπλῆ χρονολογικὴ διαδοχὴ ἀλλὰ ὡς προσδοκία καὶ μέθεξι. Ἡ μνήμη μεταλλάσσεται σὲ ὑπαρξιακὸ γεγονός, ὅπου ὁ χρόνος ἀποκτᾷ ὀρίζοντα ἐλπίδας καὶ ἐκκλησιολογικὴ διάσταση. Σὲ ἀντίθεση δὲ πρὸς τὴν ἀπρόσωπη καὶ ταχύρρυθμη πληροφορικὴ μνήμη τῶν Μέσων Κοινωνικῆς Δικτύωσης,

8. *Εβρ.* 13, 8.

9. *Α' Κορ.* 7, 31.

10. Γρηγορίου Θεολόγου, *Εἰς τὰ Θεοφάνια, εἴτουν Γενέθλια τοῦ Σωτῆρος*, Λόγος ΔΗ', PG 36, 317.

11. *Λουκ.* 22, 19.

ή εκκλησιαστική ανάμνηση είναι φορέας ταυτότητας, προοπτικής και σωτηρίας, καθιστώντας τον χρόνο πεδίο θεολογικής έμπειρίας και όχι μηχανικής κατανάλωσης.

4. Σώμα και άσώματα παρουσία

Σύμφωνα με τὰ παραπάνω, στον ψηφιακό κόσμο ή επικοινωνία τῶν προσώπων πραγματοποιείται ἐν πολλοῖς ἀνεξαρτήτως τῆς ἐνσώματης παρουσίας. Ὁ ἄνθρωπος παρίσταται με λόγια, με εἰκόνες, με βίντεο, με ἡχητικά μηνύματα καὶ δεδομένα, συγκροτώντας μία μορφή παρουσίας πλήρως ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὴν ἄμεση σωματική διάδραση. Ἡ ἀποσωματοποίηση αὐτὴ δημιουργεῖ μία εἰκονική κοινωνικότητα, ἢ ὁποῖα ἐνδέχεται νὰ λειτουργεῖ ὡς ἐπικουρικό μέσο ἐπικοινωνίας, ἀλλ' ὅμως δὲν κατορθώνει νὰ ἀντικαταστήσει τὸν ἀνθρώπινο δεσμὸ καὶ τὴ σωματική ἐπαφή, ὅπως ἐκφράζεται μέσα ἀπὸ τὴν ἄμεση συνάντηση, τὴ φυσική παρουσία, τὴ θέαση τοῦ προσώπου καὶ τὴ χειρονομία.

Πράγματι, ἡ ἀπώλεια αὐτὴ τοῦ σωματικοῦ στοιχείου περιορίζει τὴ σχέση σὲ μία ἀπλή ἀνταλλαγή πληροφοριῶν καὶ ὑποβαθμίζει τὴ συνάντηση ὡς γεγονός κοινωνικῆς ὑπάρξεως. Ὡστόσο, στὸ φαινόμενο αὐτὸ ἡ ὀρθόδοξη χριστιανικὴ παράδοση ἀντιπαραβάλλει τὸ ἀσυγχύτως πραγματικό καὶ ὕλικοσωματικό γεγονός τῆς Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, γι' αὐτὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης θεμελιώνει τὴ θεολογικὴ αὐτὴ ἐρμηνεία: «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν»¹², ὑπογραμμίζοντας ὅτι ἡ σωτηρία δὲν ἐπιτελεῖται με τὴν ἀπουσία τοῦ σώματος, ἀλλὰ με τὴν πρόσληψή του. Ἄλλωστε, τὸ σῶμα δὲν θεωρεῖται ἐμπόδιο στὴ σωτηριολογία· ἀντιθέτως δὲ ἀποτελεῖ ὁδὸ μεθέξεως τῆς θείας χάριτος καὶ ὑπαρξιακῆς κοινωνίας.

Μέσα στὸν ἐκκλησιαστικό καὶ λειτουργικό βίο, ἡ ἐνσώματα παρουσία ἀποτελεῖ ἀναγκαῖο θεμέλιο τῆς λατρευτικῆς καὶ μυστηριακῆς ζωῆς. Ἡ συμμετοχὴ τῶν πιστῶν στὴν κοινὴ θεία Λατρεία καὶ ἡ μετοχὴ τους στὰ ἱερά Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας πραγματώνεται μέσα ἀπὸ τὴ φυσική τους παρουσία, ἤτοι μέσα ἀπὸ τὴν ἀκοή, τὴν ὄραση, τὴν ἀφή, τὴ γεύση, ἀφοῦ:

12. Ἰω. 1, 14.

«γεύσασθε καὶ ἴδετε ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος»¹³. Συνεπῶς, πρόκειται γιὰ μία πλήρη καὶ ὀλοκληρωμένη ὄντολογικὴ μετοχὴ καὶ ὄχι γιὰ μία ἀφηρημένη ἢ καὶ ἀπρόσωπη ἐπικοινωνία, καθὼς τὸ ἀνθρώπινο σῶμα γίνεται τόπος φανερώσεως καὶ ἀποδοχῆς τῶν θείων ἐνεργειῶν, ὅπως μάλιστα αὐτὸ διαφαίνεται στὰ ἱερὰ Μυστήρια τῆς θείας Εὐχαριστίας, τοῦ Βαπτίσματος καὶ τοῦ Χρίσματος.

Ὡστόσο, ἡ ἀσώματη παρουσία τῶν Μέσων Κοινωνικῆς Δικτύωσης δύναται, ὑπὸ συνθήκης, νὰ λειτουργήσῃ ἐπικουρικὰ στὴ διατήρηση τῆς ἐπικοινωνίας καὶ τῆς ὑπενθύμισης τῆς σχέσεως, δὲν δύναται ὅμως νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴ λειτουργικὴ ἐμπειρία τῆς ζώσας κοινότητας, διότι ἡ ἐκκλησιολογικὴ σχέση εἶναι ἐνσώματη, μυστηριακὴ καὶ θεανθρώπινη καὶ ὄχι ἀπλῶς πληροφοριακὴ. Ἡ παρουσία δίχως σῶμα ὑπονομεύει τὴν ἔννοια τῆς συναντήσεως καὶ τῆς σχέσεως, ἀφοῦ ἀφαιρεῖ τὴν ἀναφορὰ στὴν ὅλη ὑπόσταση τοῦ προσώπου, καθὼς καὶ τὸν ἴδιο τὸν τόπο τῆς κοινωνίας.

5. Δυνατότητα διδασχῆς τοῦ Εὐαγγελίου

Ἀναμφίβολα, τὰ Μέσα Κοινωνικῆς Δικτύωσης μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ὡς μία νέα ἀγορά, ἓνας τόπος δημόσιας συνάντησης, διαλόγου καὶ ἀνταλλαγῆς ἰδεῶν, ἀναλογικὰ μὲ τὸν ἱερὸ βράχο τοῦ Ἄρειου Πάγου, ὅπου ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν Παῦλος, ἀξιοποιώντας τὸ πλαίσιο τῆς τότε ἐλληνιστικῆς κουλτούρας, κήρυξε τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ ἐγκαθίδρυσε ἓναν γόνιμο διάλογο μὲ τὴν κοινωνία τῆς Ἀθήνας¹⁴. Ἐντὸς τοῦ περίπλοκου σημερινοῦ ψηφιακοῦ περιβάλλοντος, ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἐξ ἴσου τὴ δυνατότητα νὰ δημιουργήσῃ ἓναν νέο «Ἄρειο Πάγο» διαλόγου, ὅπου θὰ μπορεῖ νὰ ἀπευθύνει τὸ εὐαγγελικὸ μήνυμα στοὺς «ἐγγὺς καὶ τοὺς μακρὰν»¹⁵, ἥτοι σὲ ἀνθρώπους ποὺ συχνὰ δὲν θὰ προσέγγιζαν ποτὲ ἐκκλησιαστικούς χώρους ἢ καὶ παραδοσιακὲς μορφὲς κατηχήσεως.

13. *Ψαλμ.* 33, 9.

14. *Πράξ.* 17, 22-23.

15. *Ἐφ.* 2, 17.

Υπό τὸ πνεῦμα αὐτό, τὰ Μέσα Κοινωνικῆς Δικτύωσης μποροῦν νὰ προσφέρουν ὄχι μόνο τὴ δυνατότητα μιᾶς ἄμεσης μετάδοσης ἐνὸς μηνύματος, σὲ παγκόσμια μάλιστα κλίμακα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἱκανότητα τῆς ἐντονῆς διάδρασης. Ἔτσι, ὁ διάλογος ποὺ γεννᾶται στὸν ψηφιακὸ χῶρο, ἐφ' ὅσον καθοδηγεῖται προσεκτικὰ ἀπὸ ἐκκλησιαστικὸ πνεῦμα καὶ θεολογικὴ διάκριση, δύναται νὰ ἀναδείξει τὸν χαρακτήρα τοῦ Εὐαγγελίου ὡς μιᾶς ζωντανῆς, διαχρονικῆς καὶ πάντοτε ἐπίκαιρης πραγματικότητας, καθὼς καὶ ἐνὸς ἀληθινοῦ βιώματος, καὶ ὄχι ἀπλῶς ὡς μία πηγὴ πληροφορίας ἢ καὶ ἀφηρημένης θεωρίας. Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτὴν, ἡ ἐκκλησιαστικὴ παρουσία στὸ διαδίκτυο δὲν ἀποβλέπει μόνο στὴ μετάδοση γνώσεων, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ καλλιεργήσει συνθήκες γιὰ μία βαθύτερη κατανόηση τῆς χριστιανικῆς ζωῆς ὡς κοινωνίας ἀγάπης καὶ ἀληθείας.

Εἶναι λοιπὸν εὐνόητο ὅτι ἡ παρουσία τοῦ κληρικοῦ στὸν ψηφιακὸ χῶρο δὲν μπορεῖ νὰ περιορισθεῖ σὲ μία ἀπλὴ μόνο πληροφόρηση στοιχείων ἢ στὴ μετάδοση γενικῶν θρησκευτικῶν δεδομένων. Ἀντιθέτως, δύναται νὰ ἀποτελέσει μία ζωντανὴ μαρτυρία τῆς Ἐκκλησίας, συγχρόνως δὲ καὶ μία δυναμικὴ παρουσία, ποὺ ὡς σκοπὸ θὰ ἔχει ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν ἐπαφὴ τῶν χρηστῶν μὲ τὰ διδάγματα τοῦ Εὐαγγελίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἐνίσχυση τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν πιστῶν. Ὁ λόγος τοῦ Κυρίου: «ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις»¹⁶ ὑπογραμμίζει ὅτι ἡ ἀγάπη, ὡς βίωμα καὶ ὄχι ὡς ἀπλὴ ρητορικὴ ἔκφραση, ἀποτελεῖ τὸ κατ' ἐξοχὴν κριτήριό τῆς γνησιότητας τῆς ἐκκλησιαστικῆς παρουσίας.

Ἐπιπλέον, ὁ ψηφιακὸς χῶρος, ἐξ αἰτίας τῆς φύσεώς του, ἐπιτρέπει τὴν ἐπαφὴ μὲ ἀνθρώπους ποὺ ζοῦν σὲ ἀπομακρυσμένες περιοχές, ποὺ βιώνουν κοινωνικὴ ἀποξένωση ἢ ποὺ ἔχουν διακόψει τὴ συμμετοχὴ τους στὸν φυσικὸ χῶρο τῆς Ἐκκλησίας. Ἔτσι, τὸ διαδίκτυο μπορεῖ νὰ μετατραπεῖ σὲ ἕνα νέο τόπο ποιμαντικῆς παρουσίας, ὅπου ἡ ἐκκλησιαστικὴ μαρτυρία μπορεῖ νὰ ἀποκτήσει ὑπερτοπικὴ καὶ διαπολιτισμικὴ διάσταση. Γιὰ νὰ γίνῃ ὅμως αὐτὸ ἀπαιτεῖται ἀπαραιτήτως ἕνα προσεκτικὰ σχεδιασμένο καὶ ὑπεύθυνο περιεχόμενο, μέσα ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ δίδεται ἡ δυνατότητα στὸν κληρικὸ νὰ διαμορφώσῃ σχέσεις ἐμπιστοσύνης, νὰ ἐνθαρρύνῃ τὴν

16. *Ιω.* 13, 35.

ἀλληλεπίδραση καὶ νὰ καλλιεργήσει τὸ βίωμα τῆς κοινότητος, ἀκόμη καὶ ἐκεῖ ὅπου λείπει ἡ φυσικὴ παρουσία.

Συνεπῶς, ἡ ψηφιακὴ ποιμαντικὴ δραστηριότητα, ὅταν ἐκφράζεται μὲ εὐαγγελικὴ ταπείνωση καὶ ἐκκλησιαστικὴ διάκριση, δύναται νὰ ἀναπληρώσει ἐν μέρει ἀκόμη καὶ τὰ κενὰ τῆς φυσικῆς παρουσίας, ἀποβαίνοντας ἔτσι ἓνα γόνιμο ἐργαλεῖο ἀνακαλύψεως καὶ καλλιέργειας τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν πιστῶν ἀλλὰ καὶ ἐνὸς νέου τρόπου ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας στὸν σύγχρονο κόσμο.

6. Ὅρια καὶ προκλήσεις

Εἶναι γεγονός ὅτι, παρὰ τὶς ἀναμφισβήτητες δυνατότητες ποὺ προσφέρουν τὰ Μέσα Κοινωνικῆς Δικτύωσης γιὰ τὴ διάδοση τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου, ὁ κίνδυνος μιᾶς ἐκκοσμικευμένης προσεγγίσεως παραμένει ἐντονώτατος. Αὐτὸ δύναται δυστυχῶς νὰ συμβεῖ ὅταν τὸ ἱερὸ καὶ αἰώνιο περιεχόμενο τοῦ Εὐαγγελίου μετατρέπεται σὲ ἓνα ἀπλὸ προϊόν ἐπικοινωνίας, ὑποτεταγμένο στὴν ταχύτητα τῆς μετάδοσης, στὸ πρόσκαιρο τοῦ ἐντυπωσιασμοῦ ἢ ἀκόμη καὶ στὴ σύγχρονη λογικὴ τῆς “viral” διάδοσης. Ὡστόσο, ἡ θεολογικὴ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου δὲν μπορεῖ νὰ περιορισθεῖ σὲ τὶς νόρμες τῆς ἐπικοινωνιακῆς βιομηχανίας οὔτε νὰ ἀποδοθεῖ μὲ ὅρους ἐπιφανειακῆς ἀποδοχῆς καὶ ἐμπορευματοποίησης· διότι, πολὺ ἀπλᾶ, δὲν ἀποτελεῖ μία ἀφηρημένη πληροφορία ἢ ἓνα ἰδεολογικὸ κατασκευάσμα ἀλλὰ μία καινὴ ζωὴ, ποὺ βιώνεται καὶ πραγματώνεται μέσα στὴ μυστηριακὴ πράξη τῆς Ἐκκλησίας καὶ στὴ μυστηριακὴ κοινωνία τῶν πιστῶν.

Ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτό, ἡ ψηφιακὴ παρουσία, ὅσο καὶ ἂν δύναται νὰ λειτουργήσῃ συμπληρωματικὰ καὶ ἐποικοδομητικὰ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν ἀναγκαίαν διάσταση τῆς ζώσας θείας λατρείας καὶ τῶν ἱερῶν Μυστηρίων, διότι ἐκεῖ ἀκριβῶς ἀναφαίνεται καὶ πραγματώνεται ἡ ἀληθινὴ κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεὸ καὶ μὲ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι λοιπὸν προφανές ὅτι ἡ χρῆση τῶν Μέσων Κοινωνικῆς Δικτύωσης ὀφείλει νὰ ὑπακούει πάντοτε στὴν οὐσία καὶ στὴ σωτηριολογικὴ ἀποστολὴ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ὄχι τὸ ἀντίστροφο. Ἄλλωστε, τὸ μήνυμα τῆς σωτηρίας δὲν προσαρμόζεται στὰ δεδομένα τοῦ μέσου, ἀλλὰ τὸ μέσο καλεῖται νὰ διακονήσῃ τὸ μήνυμα.

Για τὸν λόγο αὐτόν, ἡ ἐκκλησιαστικὴ χρῆση τῶν Μέσων Κοινωνικῆς Δικτύωσης ἀπαιτεῖ σύνεση, ὑπευθυνότητα καὶ διάκριση, ὥστε νὰ διαχωρίζεται καθαρὰ τὸ μέσο ἀπὸ τὸν σκοπὸ. Ἡ ψηφιακὴ τεχνολογία, ὅσο καὶ ἂν προσφέρει πλούσιες δυνατότητες ἐπικοινωνίας, δὲν πρέπει ποτὲ νὰ καθορίζει τὸν τρόπο καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ κηρύγματος. Ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ ἀξιοποιεῖ τὰ Μέσα Κοινωνικῆς Δικτύωσης ὄχι ὡς αὐτοσκοπὸ ἢ ὡς μέσο κοινωνικῆς προβολῆς, ἀλλ' ἀντιθέτως ὡς ὄργανο διακονίας ποὺ ἐξυπηρετεῖ τὸν κύριο σκοπὸ της, ἦτοι τὴ μετάδοση τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν ἐνίσχυση τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ τὴ διάδοση τῆς εἰρήνης τοῦ Θεοῦ.

Ἄλλωστε, τὸ εὐαγγελικὸ μῆνυμα δὲν προσαρμόζεται στὶς ταχύτητες καὶ στὴν ἐφήμερη λογικὴ τοῦ ἐντυπωσιασμοῦ ἢ ἀκόμη καὶ στὰ ἐπιφανειακὰ πρότυπα τῆς εἰκονικῆς κοινωνικότητας. Ἀντιθέτως, τὰ Μέσα Κοινωνικῆς Δικτύωσης μποροῦν νὰ καταστοῦν ὄργανα διακονίας, ὅταν καὶ μόνον ὅταν ὑποτάσσονται στὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ λειτουργοῦν ὡς γέφυρα ποὺ ὀδηγεῖ στὴ μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὄχι ὡς ἓνα κλειστὸ σύστημα αὐτοαναφορικῆς ἐπικοινωνίας. Στὸ πλαίσιο αὐτό, ὁ χρήστης καὶ κυρίως ὁ κληρικός (ποιμένος), εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ διαφυλάσσει τὴν ἀλήθεια, τὴν πνευματικὴ ἀκεραιότητα καὶ τὴν κοινοτικὴ διάσταση, ὥστε ὁ ψηφιακὸς χῶρος νὰ ἀναδεικνύεται ὡς πρότυπο τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὄχι ὡς ὑποκατάστατο τοῦ μυστηριακοῦ της βίου.

7. Προτάσεις

Ἡ Ἐκκλησία δὲν καλεῖται νὰ ἀπορρίψει τὸν ψηφιακὸ κόσμο, ἀλλὰ νὰ τὸν προσεγγίσει μὲ πνεῦμα ταπεινώσεως καὶ διακρίσεως, μὲ ὑπευθυνότητα καὶ πνευματικὴ σύνεση. Ἀναμφίβολα, ὁ λόγος τοῦ Κυρίου μας: «γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραὶ»¹⁷ μπορεῖ νὰ λειτουργήσῃ ὡς ἓνα διαχρονικὸ κριτήριον καθοδηγήσεως. Ἡ σοφία καὶ ἡ σύνεση χρειάζονται ὥστε ὁ εὐαγγελικὸς λόγος νὰ μὴν παρασυρθεῖ ἀπὸ τὴ λογικὴ τοῦ ἐντυπωσιασμοῦ, τῆς ὑπερπληροφορήσεως ἢ τῆς διαστρεβλώσεως τοῦ σωτηριολογικοῦ μηνύματος τῆς Ἐκ-

17. *Ματθ.* 10, 16.

κλησίας. Γι' αὐτὸ ἀπαιτεῖται ἡ ἀκεραιότητα τῶν προθέσεων ὥστε τὸ μήνυμα νὰ διατηρεῖ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴ γνησιότητα τοῦ Εὐαγγελίου. Βεβαίως, ἡ διάκριση δὲν ταυτίζεται μὲ τὸν φόβο ἢ μὲ μία ἀπορριπτικὴ στάση ἀλλὰ μὲ τὴν ὑπεύθυνη ἀξιοποίηση τῶν μέσων, στὴ βάση μιᾶς σαφοῦς διακρίσεως μεταξὺ τοῦ μέσου καὶ τοῦ σκοποῦ.

Γιὰ τὸν λόγο αὐτόν, τὰ Μέσα Κοινωνικῆς Δικτύωσης δύνανται νὰ ὑπηρετήσουν οὐσιαστικὰ τὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας, μόνον ὅταν παραπέμπουν σὲ μία ζωντανὴ κοινότητα πίστεως καὶ δὲν λειτουργοῦν ὡς ὑποκατάστατο τῶν ἱερῶν Μυστηρίων. Ἡ πίστη δὲν μεταδίδεται μόνο μὲ λόγια ἢ μὲ ψηφιακὲς ἀπεικονίσεις, ἀλλὰ πρῶτιστα καὶ κυρίως μὲ τὴ μυσταγωγικὴ ἐμπειρία τῆς θείας Λειτουργίας καὶ τὴν κοινὴ μετοχὴ στὸ μυστήριό τῆς θείας Εὐχαριστίας, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἐνώνεται μυστικὰ μὲ τὸν Χριστό, καὶ γεύεται τὴν ἀληθινὴν κοινωνία μὲ τὸν Θεὸ καὶ τοὺς ἀδελφούς του.

Εἶναι λοιπὸν εὐνόητο ὅτι, ἐὰν ὁ ψηφιακὸς λόγος μείνει ἐγκλωβισμένος στὸ ἐπίπεδο μόνο τῆς πληροφορίας, ἐλλοχεύει ὁ σοβαρὸς κίνδυνος τὸ Εὐαγγέλιο νὰ παρουσιασθεῖ ὡς μία ἀπλὴ ἰδεολογία ἢ ὡς θρησκευτικὴ θεωρία. Ἀντιθέτως, ἐὰν τὰ Μέσα Κοινωνικῆς Δικτύωσης λειτουργήσουν ὡς γέφυρα ποὺ κατευθύνει τὸν ἄνθρωπο πρὸς τὴ ζῶσα ἐκκλησιαστικὴ κοινότητα, τότε δύνανται νὰ καταστοῦν ἀληθινὸ ἐργαλεῖο διακονίας καὶ εὐαγγελισμοῦ. Συνεπῶς, ὁ ψηφιακὸς λόγος ὀφείλει νὰ παραπέμπει πάντοτε στὴν ἀλήθεια τοῦ ζωντανοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ ὑπηρετεῖ τὴ μυστηριακὴ καὶ σωτηριολογικὴ διάσταση τοῦ χριστιανικοῦ βιώματος.

Ἐπίλογος

Ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν Παῦλος, μὲ τὸν διαχρονικὸ λόγο του: «οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ· δύναμις γὰρ Θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι»¹⁸, ὑπενθυμίζει σὲ κάθε χριστιανὸ ὅτι ἡ πραγματικὴ δύναμη δὲν κατοικεῖ στὰ πλοῦτη, στὰ μέσα ἢ στὰ πλεονεκτήματα τοῦ κόσμου τούτου, ὅσο καὶ ἂν αὐτὰ φαίνονται ἄφθονα ποικίλα καὶ ἐντυπωσιακά, ἀλλὰ στὸ ἴδιο τὸ ἀμετάβλητο,

18. Ρωμ. 1, 16.

ζωοποιό και αναλλοίωτο μήνυμα του Ευαγγελίου, το οποίο παραμένει ισχυρό και αιώνιο, ανεξάρτητα από την εποχή, τη γλώσσα ή την τεχνολογική οδό που επιλέγεται για τη διάδοσή του. Το περιεχόμενό του διατηρεί την αλήθεια του αλώβητη, αντιστεκόμενο σε κάθε προσπάθεια επιφανειακής μεταβολής ή τεχνολογικής προσαρμογής, ενώ ή εκκλησιαστική πρακτική διδάσκει ότι ή ζωσα και αδιάλειπτη παρουσία της Έκκλησίας δεν μπορεί να περιορίζεται σε ψηφιακούς διαύλους, αλλά κυρίως εκδηλοῦται και εκφράζεται μέσα από την κοινή λατρευτική σύναξη και τη μυστηριακή της ζωή, με κέντρο πάντοτε το θεοσύστατο μυστήριο της θείας Ευχαριστίας.

Πράγματι, ή μεταμορφωτική δύναμη του Ευαγγελίου παραμένει αναλλοίωτη, ανεξαρτήτως του ιστορικού, κοινωνικού ή τεχνολογικού πλαισίου, εντός του οποίου γίνεται ακροάσιμη, και αποτελεί μία άεναη πρόσκληση πρὸς ὅποιον ἐπιθυμεί νὰ ὑποτάξει τὴν καθημερινότητά του στὴν ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ, ἤτοι σὲ ὅποιον ἐπιθυμεί «νὰ ἀπαρνηθεὶ τὸν ἑαυτὸν του, νὰ ἄρει τὸν Σταυρόν του καὶ νὰ ἀκολουθήσει τὸν Χριστό»¹⁹. Βεβαίως, τὸ κύριο ζητούμενο δὲν εἶναι νὰ προσαρμόσουμε τὴν ἀλήθεια τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ στὰ δεδομένα τοῦ ψηφιακοῦ κόσμου, ὡς ἐὰν αὐτὸς νὰ ἦταν τὸ καθοριστικὸ μέτρο, ἀλλὰ νὰ μαρτυρήσουμε τὸν Χριστὸ μὲ παρρησία, μὲ θέρμη καὶ ἀκρίβεια πίστεως, ὥστε τὸ αἰώνιο φῶς τοῦ Ευαγγελίου νὰ λάμπει καὶ νὰ φωτίζει ἀκόμη καὶ μέσα σὲ περιβάλλοντα, ὅπου συχνὰ κυριαρχεῖ ή ταχύτητα ή καὶ ή παραπληροφόρηση, ἀποδεικνύοντας ὅτι ή πίστη δὲν ὑποτάσσεται στὰ ἐφήμερα ἀλλὰ ἐδραιώνεται στὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ἀγιοπνευματικὴ ζωή.

Ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτό, ή Έκκλησία καλεῖται σὲ κάθε ἐποχὴ νὰ ἀντιμετωπίζει τὸν κόσμο, ὄχι ὡς ἀπειλή γιὰ τὴν ὑπαρξή της, ἀλλὰ ὡς πεδίο εὐκαιριῶν γιὰ ἀποστολή, διακονία καὶ μαρτυρία. Κατ' ἀντίστοιχο λοιπὸν τρόπο καὶ ὁ ψηφιακὸς τόπος δὲν πρέπει νὰ θεωρεῖται ἀλλότριος, ξένος ή ἐχθρικός, ἀλλὰ ὡς ἕνας καινοφανὴς χῶρος, ὅπου μπορεῖ νὰ γεννηθεῖ πραγματικὴ κοινωνία, ὑπὸ τὴν προϋπόθεση ὅτι θὰ χρησιμοποιηθεῖ μὲ διάκριση, μὲ πνευματικὴ ἐγρήγορηση καὶ μὲ ἀναφορὰ στὴν ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ.

Ὅπως ή θεία Χάρις ἀξιοποιεῖ τὴν ὕλη, ὅπως λ.χ. τὸ ὕδωρ, τὸν ἄρτο, τὸν οἶνο καὶ τὸ ἔλαιο, καὶ τὴ μεταμορφώνει σὲ φορέα σωτηρίας, ἔτσι

19. *Μαρκ.* 8, 34.

καὶ ὁ ψηφιακὸς χῶρος δύναται νὰ καταστεῖ ὄργανο σωτηρίας, ὅταν προσφέρεται μὲ ὑπευθυνότητα, διάκριση καὶ ταπεινὴ ἠλικία. Στὸ μέτρο ποὺ τὸ διαδίκτυο καὶ τὰ Μέσα Κοινωνικῆς Δικτύωσης χρησιμοποιοῦνται ὡς γέφυρα, ποὺ ὁδηγεῖ στὴν κοινὴ θεία λατρεία καὶ στὴ μυστηριακὴ ζωὴ, ἀποτελοῦν πράγματι πεδίο διακονίας καὶ προέκταση τῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας. Ἐὰν ὅμως αὐτὰ ἐξαντληθοῦν στὴν ἐπίπεδη πληροφορία, ἐνυπάρχει ὁ κίνδυνος τὸ Εὐαγγέλιο νὰ παρουσιασθεῖ ὡς μία ἀπλὴ ἰδεολογία ἢ ὡς ἓνα ἀκόμη «μῆνυμα» ἀνάμεσα στὰ πολλὰ ποὺ ἀποστέλλονται καὶ κυκλοφοροῦν.

Συνεπῶς, ἡ μεγάλη καὶ ἀδιαμφισβήτη πρόκληση γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς ψηφιακῆς ἐποχῆς δὲν περιορίζεται ἀπλῶς στὸ νὰ χρησιμοποιεῖ τὰ σύγχρονα Μέσα Κοινωνικῆς Δικτύωσης γιὰ τὴ διάδοση τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος, ἀλλὰ κυρίως ἀναδεικνύεται στὴν ἰκανότητα νὰ μεταμορφώνει τὸν ψηφιακὸ χῶρο σὲ ἀληθινὸ πεδίο κοινωνίας, φιλάνθρωπίας καὶ πνευματικῆς ζωῆς, ὅπου ὁ κάθε ἄνθρωπος, ἀνεξαρτήτως τόπου καὶ χρόνου, θὰ μπορεῖ νὰ ἔλθει σὲ ζωντανὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἀνακαλύπτοντας τὴν πληρότητα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Μέσα λοιπὸν σὲ αὐτὴ τὴ συνεχῆ καὶ δυναμικὴ διαδικασίαν, τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου λάμπει μὲ ἰσχύ καὶ καθαρότητα, προσκαλώντας κάθε ψυχὴ νὰ βαδίσει τὴν ὁδὸ τῆς σωτηρίας καὶ νὰ βιώσει τὴν ἀναστάσιμη χαρὰ καὶ τὴν εἰρήνην ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐν Χριστῷ Ζωὴν, ἀνταποκρινόμενη στὴν προτροπὴ τοῦ Κυρίου: «ἐγὼ εἶμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς»²⁰.

20. Ἰω. 8, 12.

SUMMARY

The Ontology of Social Media and the Possibility of Proclaiming the Gospel

By Metr. of N. Ionia Gavriil (Papanikolaou), *PhD*
National and Kapodistrian University of Athens

In the new reality experienced by the modern world, people live in an environment of constant digital interconnection, where technology is reshaping communication, sociality, and even their perception of themselves and others. In this rapidly changing context, the Church is called today to redefine the way it witnesses and ministers, seeking the right theological stance towards the digital world. Social media is a new “marketplace” for dialogue and encounter, which can become a field for preaching and spiritual presence, as long as it is used with discernment and ecclesiological awareness. In this modern context, however, there is a danger of secularizing the Gospel, when the word of God is subordinated to the logic of speed, impressiveness, and superficial projection. However, the truth of the Gospel is not reproduced, but experienced through the Holy Mysteries, which constitute life itself in Christ.

Consequently, digital discourse should serve as a bridge to ecclesiastical life and not as a substitute for it. The Church, with a spirit of discernment and truth, can transform the digital space into a workshop of spiritual communion, proving that the Gospel remains timelessly the unchanging word of salvation, which transcends the limits of every technological era.